

Els Marc, una nobilíssima

Josep Piera va assistir a la presentació de dos llibres dedicats a l'obra de Jaume i Pere Marc, senyors de Beniarjó i Eramprunyà i antecedents d'Ausiàs Marc, a cura de Josep Pujol i Lluís Cabré respectivament. Però l'acte esdevé un viatge de coneixement recíproc dels diversos ambients de la gloriosa família.

Jean Cocteau, a propòsit de la Grècia clàssica, digué en una ocasió que "la Història es deforma a la llarga, mentre que el mite es conforma a la llarga". També es podria dir que la història es fa mite, com el mite es fa història, a la llarga. O que la història es fa amb el que roman del passat, siguin oblidats, errors, documents, ruïnes o records. Què té, doncs, la història de ficció o de creació literàries? Què la paraula de document mental d'una època? Què de memòria salvada i què de mite o de llegenda la poesia?

Aquesta mena de reflexions i de preguntes me les feia, sense voluntat de trobar cap resposta precisa, el matí que eixia de Gandia i en tren cap a Barcelona a fer aquest viatge d'uns dies pels paisatges dels Marc, la família més literària de la nostra història. Es tractava de celebrar l'eixida de dos llibres, tan esperats com magnífics, dedicats a l'obra de Jaume i Pere Marc; dues noves edicions crítiques, a cura de Josep Pujol i de Lluís Cabré respectivament, aparegudes a la col·lecció "Els nostres clàssics" de l'editorial Barcino.

I de celebrar-ne l'esdeveniment, de manera periodística és clar, amb un recorregut de nord a sud pels més importants escenaris dels Marc; uns escenaris familiars, mítics i històrics alhora, en la vida d'aquests dos poetes i cavallers medievals, senyors d'Eramprunyà i de Beniarjó.

A Barcelona, seria un dels especialistes marquiàns, Josep Pujol, qui m'acompanyaria per uns llocs no visitats mai abans, i per tant llegendaris, o més imaginats que reals, si més no per a mi; després seria jo mateix qui li faria de guia a la Safor. Un viatge d'anada i de tornada entre Gandia i Barcelona, com tants altres, però especial; un viatge que ho era per un territori quotidià i també per la memòria medieval.

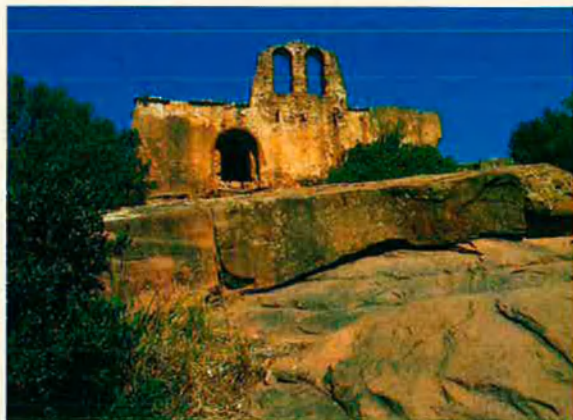
Al tren, sol, repassava els antecedents, la vida

i els poemes d'aquests dos germans que unien els llocs i paratges saforencs: Beniarjó, Sant Jeroni de Cotalba, Gandia..., uns paisatges per a mi també familiars, amb aquells altres, encara desconeguts i purament literaris d'Eramprunyà, un castell senyorial a la comarca del Baix Llobregat, en terme de Gavà, població on no havia estat mai. Així, amb la lectura dels treballs de Josep Pujol i de Lluís Cabré, mentre el tren m'aproximava a la postolímpica Barcelona, el meu cap viatjava pels orígens i les memòries d'aquesta noble i antiga nissaga de poetes.

Els orígens de la família Marc. Els Marc són història i mite alhora, avui; són història i bells mots antics, també; paraules rimades que creen ficció i memòria civilitzades, en traslladar-nos per temps i ruïnes, pensaments, conflictes i emocions que són passat i present, bellesa i vida, és a dir, cultura: mite i història, paraules.

La història de la família Marc comença, per a nosaltres, amb un nebulós Pere Marc que el 1249 va rebre del rei Jaume I possessions a Gandia. Però d'aquesta "figura boirosa", a penes si en tenim això: un nom, un punt de referència originari. Se'n sap un poc més, a penes un poc més, d'un altre homònim a qui els estudiosos consideren possible antecessor de la nostra noble nissaga de poetes, notari a Barcelona cap a les acaballes del segle XIII.

Però és només a partir de 1298 que es pot seguir la trajectòria d'un nou Pere Marc (mort el 1338) anomenat "lo Prohom". Aquest serà el constructor del patrimoni familiar. A la baronia de Beniarjó, heretada del pare, afegirà noves possessions tant a la ciutat de València com a Barcelona, on tenia la residència i casa pairal. Amb l'adquisició, però, del "casal antic" d'Eramprunyà, amb el seu castell inclòs, es converteix en senyor d'un "terme extens que

nissaga de poetes

comprenia Castelldefels, Gavà, Viladecans, Sant Climent i Sant Cristòfol de Begués” com m’informava el llibre de Josep Pujol, qui havia de ser el meu savi guia en aquella visita medieval. De ser “scriptor” de reis, aquest Pere Marc es convertirà en diplomàtic i conseller reial. “Conseller, familiar i domèstic” l’anomena el rei, precisament.

Dels molts fills d’aquest “Prohom”, caldrà només seguir la petja de Jaume (1300-1369), que serà el pare dels poetes Jaume i Pere, centre i motiu del nostre viatge, i avi d’Ausiàs, el cim de la nissaga marquià. Amb alts càrrecs a la cort reial, el jove senyor de Beniarjó es traslla-

D’esquerra a dreta, baix, dues imatges del castell d’Eramprunyà; la panoràmica del Baix Llobregat que es controla des de dalt del cim on es troba l’antiga possessió; les lletres embrutades i el nom de Jaume Marc que alçaven acta de la propietat del castell; i l’acte de presentació dels llibres. Dalt, una gàrgola del palau ducal d’Alfons el Vell.

darà a València, on establirà casa, es casarà amb una dama valenciana, Guillemona d’Esplugues, de qui tindrà una nombrosa descendència, i farà funcions de jurat. En morir el germà gran i hereu, aconseguirà recuperar les possessions d’Eramprunyà. Reunit novament el patrimoni familiar, tornarà a Barcelona com a conseller reial. A partir d’ara serà el senyor d’Eramprunyà i armat cavaller el 1360. Els Marc, amb ell doncs, a més de senyors esdevindran cavallers. Si ja en tenien “lo bé i lo profit”, ara n’obtenien “la honor”.

Els fills del senyor d’Eramprunyà. Els

RAFA GIL

fills del cavaller Jaume Marc, valerosos guerrers amb reconeguts mèrits militars, no sols es convertiran en nobles cavallers, sinó que seran els hereus de tot un senyor de la cort. La família Marc havia aconseguit la més digna de les nobles, com ho demostren no sols els càrrecs, savieses i patrimoni dels dos hereus, Jaume i Pere, sinó també la resta de germans, entre els quals hi ha un mestre de Montesa, un canonge de la Seu de València, una abadessa del monestir de Pedralbes o un patrici barceloní, mercader pròsper, qui es beneficiarà, entre moltes altres coses, de rendes concedides pel rei de Xipre.

Jaume Marc (1335-1410), el primogènit, nascut probablement a València, destacarà de jove pels seus valors militars i literaris, valors de noble i autèntic cavaller, així com per les seues capacitats de bon cortesà i administrador ja de vell. Al voltant del setge de Morvedre, per exemple, escriurà una de les seues composicions més destacables, "Honor e delit", tota una defensa dels valors cavallerescos. A partir però de 1375, "lo jove" Jaume Marc, convertit en hereu del senyoriu d'Eramprunyà, exercirà de cavaller cortesà i d'uir d'armes del rei Pere el Cerimoniós i es convertirà en el representant més notable de la branca catalana de la família.

La fama i l'honor literaris seran, però, per als representants de la branca valenciana, representada per Pere Marc (1338-1413), senyor de Beniarjó i procurador dels ducs de Gandia, i per Ausiàs Marc, el "cavaller valencià de nació catalana" que acabarà convertint-se en el gran poeta europeu del segle XV, darrer nom emblemàtic d'aquesta nissaga fabulosa.

Si les paraules escrites són allò que explica un món en la distància, és gràcies a les que deixaren escrites els Marc -Jaume, Pere, Ausiàs-, que ara podem recrear i fins i tot visualitzar, un paisatge físic: aquest que vincula el Baix Llobregat i la Safor, que relaciona Eramprunyà i Beniarjó, que uneix en la distància Gavà a Gandia com uneix València a Barcelona.

Un matí a Eramprunyà. En arribar a Barcelona, Josep Pujol m'esperava per marxar junts cap a Gavà. Després d'un cafè, en cotxe i entre paraules al voltant dels Marc, ens n'anàrem al castell d'Eramprunyà.

La comarca del Baix Llobregat no té gaires ressonàncies medievals a primer colp d'ull. Travessada de carreteres, autovies i autopistes que li fereixen el territori i de línies d'alta tensió gegantines, caòticament urbanitzada amb blocs d'edificis proletaris, amb un dens trànsit motoritzat per terra i aire -hi ha l'aeroport-, resultava prou més un paisatge perifèric de pel·lícula d'Almodovar que no d'un film de cavallers i poetes medievals.

Deixada la població de Gavà, però, el paisatge es va fer muntanyenc en pocs instants i tot canvià. Les serres d'un color roig a ferro oxidat es-

RAFA GIL

El monestir de Sant Jeroni de Cotalba, un dels punts emblemàtics de la millor nissaga de poetes que ha generat la llengua catalana en tota la seua història. Els escenaris de la noble família es reparteixen entre la Safor i les comarques de la rodalia de Barcelona, alguns d'ells restaurats i cuidats amb zel.

borraren Barcelona, van deixar l'aeroport del Prat convertit en una taca lluent en la calma, i Gavà quedà com un suggeriment borrós. La comarca se'ns apareixia amb tota l'amplitud de les seues terres guanyades a la mar.

El castell d'Eramprunyà ara no és més que una nobilíssima ruïna al cim d'un turó escultòric. El lloc s'ho val, així com te'l trobes. A vora carretera mateixa hi ha l'esglesia o ermita de Brugués, voltada de bons restaurants per a satisfer la gana de peregrins i excursionistes. Pujar al castell resulta avui tota una agradable peripècia. De dalt, la panoràmica és esplèndida: el Baix Llobregat queda convertit en una àmplia extensió vora mar de terres baixes, i des d'aquell cim emmurat encara avui s'hi controla i vigila el territori, mar inclosa.

Al cim d'aquell pujol altiu, entre grafitos fluorescents de joves bàrbars, les lletres mig esborrades i el nom de Jaume Marc alçaven acta sobre la possessió medieval del castell. Era, aquell document gravat a la pedra polida, el més emotiu vestigi de la història dels Marc en aquella muntanya. Una capella abandonada que feia de refugi improvisat a excursionistes, quatre arcs, uns pocs murs, dues tombes cavades a la roca, una cisterna d'aigües brutes... conformaven les restes d'aquell cementiri marí de la nostra millor història medieval.

Un dinar de carns a la brasa, bona cervesa i millor vi van rematar aquell matí a Eramprunyà. De tornada, Josep Pujol se'm queixava de l'actitud, "que només sé qualificar de mesquina -deia ell, amb un punt d'amarga denúncia- dels qui, com els actuals propietaris del castell, els hereus del patrici i mecenes Manuel Girona -qui va finançar la restauració de la catedral de Barcelona i de l'ermita de Brugués també adquirida a finals del segle XIX-, mantenen la documentació de la família Marc zelosament allunyada de la desinteressada curiositat dels investigadors."

Ja a Barcelona, per completar la jornada, Jo-

RAFA GIL

sep Pujol em va acompanyar a la casa barcelonina dels Marc. L'edifici és conegut actualment com el Centre Cívic Pati Llimona, un dels molts edificis històrics de la ciutat bellament restaurats i convertits en locals socials de la Ciutat Vella. La intervenció arquitectònica municipal havia fet un modern espai de relació cívica, tot mantenint a la vista els vestigis de les distintes històries de la casa, i entre aquestes les medievals, en forma d'escuts pintats. "La casa va pertànyer als Marc entre els segles XIII i XIV, fins que el 1387 la propietat és venuda a la família Ponç de Gualbes, una família de burgesos barcelonins enriquits..." em deia el meu acompanyant, mentre jo pensava en la distinta manera de tractar els espais històrics a Barcelona i València. "A Beniarjó, encara no farà trenta anys que van enderrocar la capella de la casa dels Marc, per fer una escola. Ara a penes si hi ha una rajola de ceràmica que en fa memòria i una sèquia d'aigües netes..." pensava en silenci.

La Safor de Pere Marc. Al cap d'uns pocs dies va fer-se a Gandia la presentació dels dos llibres ja esmentats. A mi, personalment, m'hauria agradat fer aquest acte al claustre del monestir de Sant Jeroni de Cotalba, l'escenografia més digna per a fer memòria de Pere Marc que roman a la Safor. Però no va ser possible, imagine, i ens vam haver de conformar amb un altre espai. A l'acte van participar Amadeu J. Soberanas, Lola Badia i Josep Pujol amb les seues sempre sàvies paraules, i un grup de músics saforencs, el grup la Drova, amb adaptacions de peces adequades als nostres poemes medievals. Entre tots van evocar aquell món llunyà de cavallers cristians del nord baixats a terres de moros. Sentint parlar els erudits i entre les músiques antigues, no podia llevar-me del pensament els mots gravats a la roca d'Eramprunyà que ara me'n duien uns altres de semblants, també mig esborrats i atribuïts a Pere Marc, aquests esculpits a la pedra d'una torre

Dalt, una altra imatge del palau ducal d'Alfons el Vell i dels Borja, en Gandia. Baix, l'aparador d'una coneguda pastisseria de la capital de la Safor, que exposava els llibres de Jaume i Pere Marc entre dolços lla-miners i taronges confitades.

de Cotalba. Dues històries complementàries, aquestes, verament.

L'endemà, en un matí igualment lluminós com el d'Eramprunyà, vaig acompanyar Josep Pujol a visitar Sant Jeroni de Cotalba, l'assut dels Marc, tot allò que roman a Gandia i la Safor dels temps dels nostres personatges i poetes: la seu gòtica de Gandia, el palau ducal d'Alfons el Vell i dels Borja... Mentre contemplàvem la presència monumental del monestir, l'edifici més ben conservat i de major dignitat i el més emblemàtic del món medieval a la Safor, voltat de tarongers que esclataven en una borratxera de perfums primaverals, no vaig poder deixar de contar a Josep Pujol una petita història personal al voltant dels versos famosos de Pere Marc: "Al punt que hom naix comença de morir, i morint creix, i creixent mor tot dia..."

"Saps -vaig comentar-li-, de xiquet solia venir bastant a aquest monestir, ja que una tia meua hi vivia. N'eren els casers, no els senyors. Un dia en família, vaig sentir com ma tia, amb fama de tenir un humor fatalista, exclamava a la vista d'una criatura preciosa: "Ai, tan bonica com és i pensar que ha de morir... com tots!" Uns anys després i encara ara, em demane si és que ma tia havia llegit mai els versos del vell i irònic poeta medieval o potser li'ls havien transmès en somnis aquelles venerables pedres de casa seua. Després, més recentment, en no recorde quin llibre de Thomas Bernhard, vaig trobar que l'autor austríac deia: "Morim a partir de l'instant que naixem". Aleshores vaig entendre com els bons versos travessen amb la seua contundència la història i canviant de veus, van dels grecs clàssics als senyors medievals.

Novament a Gandia, en l'aparador d'una acreditada pastisseria ens vam trobar la sorpresa de veure els llibres de Jaume i Pere Marc exposats entre dolços lla-miners i taronges confitades. Resultava verament una delícia allò de veure els nostres clàssics amb una companyia tan dolça com apetitosa.

Josep Piera

RAFA GIL

